

Efez de 6. XI. 19 İzmir H. Evi adına verilen
konferansın özü.

Asarı atika Umum Müfettişliğiyle senelerce İzmir'de bulunmuş İzmir, Bergama ve Efez Müzelerinin kuruluşunda emeği geçmiş olan İstanbul Arkeolojî Müzelerî Müdürü ve Eski Eserleri Koruma Encümeni Başkanı Aziz Ogan, bir Efez'de diğeri İzmir'de olmak üzere iki konferans vermesi için evimiz tarafından davet edilmişti. İlk konferansı program veçhile 6/XI/949 pazar günü Efez'de veren Aziz Ogan antik şehrin ihtiva ettiği Jimnaslar, Mabedler, Tiyatro ve Kütüphane, Agora, Bazilika ile Selçuk'ta Aydınoğlu İsa bey camine ait tarih ve mimarlık bakımından ehemmiyetini belirtmiş ve kasaba içindeki mahallî Müzede gezdirildikten sonra İzmir'e dönmüştür. Bu gezintiye Aydın, Tire ve saireden de Selçuk'ta iltihak edenlerle ziyaretçilerin sayısı 350-400 kişiyi bulmuştur. Ege'nin tarihî ve Arkeolojik önemi ve Türkiye'de antika toplanmağa başlanması hakkında mücmel bir izahtan sonra Bergama keşfiyatına dair olan ikinci konferans da 9/XI/949 çarşamba günü İzmir Halkevinde vermiştir.

Aziz Ogan Efez harabelerine giriş noktasında bulunan Vedius Antoninos hamamları önünde şehrin genel tarihi hakkında irticalen verdiği konferansı öz olarak aşağıya dercediyoruz:

Harabeleri üzerinde bulunduğumuz Efez şehri, eski İyoniyânın baş kenti ve en eski bir şehridir. Eski bir zamanda bu havalinin eski bir sekenesi olan Karyalılar tarafından tesis olunan Efez M.ö. 10. cu asırda İyonya göçmenleri tarafından güçlkle işgal olunmuş ve şehir bu adı daima muhafaza etmiştir. Bir kaç defa yerini değiştiren şehrin ilk iskân mintakası 1869 dan beri İngilizler, Avusturya'lılar ve İzmir Müzesi ile Avustiryalılar tarafından yapılan müşterek Arkeolojik araştırmalara rağmen henüz kesin bir surette taayyün etmemiştir. Binaenaleyh Arkaik sitenin şehrin şu veya bu mintakasında olduğu hakkında verilecek hükümler indî olmaktan öteye geçemez.

İyonyalılar zamanında büyüyen, Efez, Aydan kinaye olan Diyana tanrıçası adına M.ö. VI. cu yüzyılda yapılan ve yer yüzünde yedi acaip diye tanılan tapınağı ile büyük bir şöhrat kazanmıştı. Mabedin içinde bu Tanrıçanın altundan yapılmış bir heykeli vardı. Bir meczup tarafından yakılan mabedin yerine M.ö. IV. cu asırda bir diğeri yapıldı.

Şehir İskender'in haleflerinden Lizimahos'un eline geçtikten sonra şimdi harabeleri üzerinde durduğumuz yere geçti, ve Romalılar devrinde

de gelişmesinde devam etti. Efez vaktiyle deniz kenarında idi. Lâkin küçük meşderesin sürüklediği teressübatla sahil doldukça şehir denizden uzaklaştı. Yer yer bataklıklar husule geldi. İyonya Romalılar elinde bulunduğu sırada Diyana'nın olanca zenginliklerini Romaya naklettirdiği gibi Jüstinyen Ayasofyayı inşa ettirirken tapınağın taşlarını İstanbul'a taşıttı. Hele Hıristiyanlık devrinde şehrin sekencesi azaldı. Bizanslılar şehrin muhafazası kolaylaştırılmak için Putperest devrine ait inşaatı sökerek yeni bir sur yaptılar.

İlk Hıristiyan kiliseleri (Agius Teogos) adıyla tanılan Yuhanna tarafından tesis edildi, ve bundan kinaye olarak Efez'e Ayaslug denmeğe başlandı. Jüstinyen'in VI.cı yüzyılda Sen Jan namına Ayaslug tepesi üzerinde yaptırdığı muazzam kilise binası 1927 de yapılan hafriyatta meydana çıkarıldı. Selçukilerin eline geçen Ayaslug Aydınoglullarının merkezi oldu. Aydınogluları burada birazdan göreceğimiz üzere türbeler, Darülhadisler, hamamlar, camiler yaptı. Basılmış yeri Aslug olmak üzere namlarına para kestirdiler.

Bu tarihî malûmatı müteakip Aziz Ogan, M.s.II.cı asırda Vedius isminde zengin bir Efez'li tarafından yapılan ve 1926-27 yıllarında meydana çıkarılan hamam binaları bütün müstemilatıyla gezilmiş ve Romen hamamlarının tertibatı hakkında izahat verilmiş binanın san'kütüeri görülmüş burada meydana çıkan heykeltraşî eserlerin değerleri açıklandıktan sonra Serapiyon mabedi gezilmiş ve mabedin karşısında bulunan 250 metro uzunluğundaki Stadyon binaları görülmüş, birinci asırda yapılan stadyonun mimarî teşkilâtına dair tafsilat verildikten sonra Nimfeum çeşmeleri sağda bırakılarak buradan doğruca tiyatroya gidilmiş, konfernsacı tarafından Yunan ve Romalılar devrine ait tiyatroların mümeyyiz vasıfları hakkında malumat verilmiş Agora'nın arkasındaki mermer döşeli yoldan geçildiği sırada soldan dükkân yerleri gösterilmiştir. Aziz Ogan, tiyatroya giden seyircilerin bu dükkânlardan minder tedarik ettiklerini söylemiş ve antik devirde şehrin mecralarına ne derece dikkat edildiğine misal olmak üzere mermer yolun altından geniş kanalizasyonlar hakkında gezicilerin dikkat nazarını çekmiş ve böylece şehir kütüphanesine gelinmiştir.

Aziz Ogan, kütüphanenin M.s. 92 yılında Romalıların Asya eyaletleri valisi Selsos tarafından inşa edildiğini heykelinin İstanbul Müzesinde olduğunu ve öldükten sonra cesedini evvelce hazırladığı lahde gömdürdüğünü ve lahid kütüphanenin altında karanlık bir odada olduğunu söylemiş ve binanın mimarî tarz ve güzelliklerini açıklamış, cebhesini süsleyen ve ziyaretçilere binanın azamet ve haşmeti hakkında bir fikir vermeğe yarayan mimarî parçaların son zamanlarda bir eseri zuhul olarak İzmir'e nakledildiğini açıklamış müteakiben Agora'ya geçit veren Mitridates kapısından

geçilmiş ve Mitridates kapısı üzerindeki yazının muhteviyatı hakkında verilen izahattan sonra mola verilmiş ve ziyaretçiler yemeklerini yemiş ve istirahat etmişlerdir.

Müteakiben Agora yani pazar mahalli gezilmiş Agoraların antik devirlerde alım satım yeri olmakla beraber halkın toplantı yerleri olduğunu ve Belediye emirlerinin burada halka iblağ edildiğini söyleyen Aziz Ogan, dükkânların önlerinde ravak yani bir direk altı mahalli bulunduğunu dükkân sahiplerini bu geniş yerde eşyalarını teşhir ettiklerini açıklamış ve çok güzel bir eseri mimarî olan Liman kapısı sağda bırakılarak M.S. II.ci asırda yapılmış olan Klodius mabedine çıkılmış, Korentien nizamında ve prostilos şeklinde yapılmış olan ve ön cebhesi sekiz sütunlu iken şiddetli bir zelzele sonucunda yıkılan mabedin seyircilere hayret veren mimarî parçalarının azameti hakkında izahat veren Aziz Ogan, binanın muahharan kiliseye çevrildiği sırada bazı tebeddülata uğradığını açıklamış ve aradan 1928 yılında meydana çıkarılan binayı çevreleyen avlunun propilesine yani cümle kapısına inilmiş ve oradan zemini mermer döşeli Arkadiyana caddesine çıkılmıştır.

Arkadiyana caddesinin tiyatronun önünden başladığını, Liman kapısında bittiğini, ve bu mesafenin 550 metre uzunluğunda olduğunu söyleyen Aziz Ogan, caddenin etrafında direk altı mahalli bulunduğunu ve mevcut kaidelerin delâletiyle direklerin yekdigere olan mesafesinin 2,5 metre olduğunu yol üzerindeki kalıntılara göre ortada üzerlerinde heykeller taşıyan dört kalın sütun bulunduğunu ve bir de dinlenme mahalli olan eksdra olduğunu açıklamıştır. Bundan sonra liman tesisatı gezilmiş, çifte kilisler namıyla anılan ve Meryem anaya izafeten vücade getirilen bu binanın mimarî hususiyetlerine dair verilen izahattan sonra vaktin darlığına binaen otobüslere binilerek Diyana mabedinin önünden geçilip Türk Efez'in bir san'at incisi olan Aydınoglu İsabey camine gidilmiştir.

Aziz Ogan, kapısının üzerindeki kitabeye göre 776 da inşa edilmiş caminin 57X51 metre bir saha kapladığını, tuğladan yapılmış iki minaresinden biri nin vaktiyle yıkılmış olduğunu diğerinin de yıkılma tehlikesi göstermişken Millî Eğitim Bakanlığınca yapıldığı, demir kapılarının İstanbul Müzesince 35,38 yıl önce inşa ettirildiğini, süslü mihrabının vaktiyle İzmir'de Kestane pazarı camine götürülerek oraya konduğunu ve avlusunun etrafı ravaklı ~~mihrak~~ olup ortada güzel bir şadırvanı bulunduğunu izah etmiştir. Bu Türk eserinin tarihî ve mimarî değeri hakkında verilen malumat büyük bir ilgi ile dinlenmiştir.

Aziz Ogan, henüz kurulmakta olan iskelelerin, elyevm yan yana mevcut kubbelere mesned teşkil eden büyük kemerlerin tehlike arzemesi üzerine çok kadirşinas olan Millî Eğitim Bakanlığınca yaptırılan proje ve keşfine göre tamirata başlandığını ve bu ecdad yadigârının ömrünü uzatan bu gibi tamiratın kalplere inşirah verdiğini, zenginlerimizin de bu gibi millî ve tarihî eserlerimizin koruma ve ihyalarına müteallik işlerde müzaheret göstermelerini çok veciz ve çok heyecanlı bir dil ile söylemiştir. Müteakiben mahallî Müzeye gidilmiş, muhteviyatı hakkında Aziz Ogan tarafından verilen kıymetli malumat dinlendikten sonra bir müddet İstasyonda tevekkuf edilerek evimizce düzenlenen program vechile muayyen vakitte İzmir'e avdet olunmuştur. Aziz

Aziz Ogan'ın Efez Arkeolojisiyle Bergama keşfiyatına dair Evimizde verdiği ikinci konferans gelecek sayımızda öz olarak neşredeceğiz

Boğaziçi Üniversitesi

Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi

Kişisel Arşivlerle İstanbul'da Bilim, Kültür ve Eğitim Tanıtı

Aziz Ogan Koleksiyonu

OGNIST0604001